

ԴՐԱՄԱԴԻՏԱԿԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐԱՄՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԷՆ ՆԵՐՍ

ՀեթոմիՄ Ա - ԶԱՊԷԼ - Լեոնի դուստրը Զապէլ ամուսնացաւ Լամբրոնի իշխան Պայլ կոստանդինի զուկին հետ, այսպէսով միացնելով Կիլիկեան Հայաստանի երկու ամենազօրաւոր տոհմերը: Այս ամուսնութիւնը զօրացուց երկրին ներքին վիճակը և պատճառ եղաւ որ Կիլիկիա շարունակէ իր գոյութիւնը ինչպէս Կիրնեոսը անկումէն վերջ:

Հեթում յարգելով Իկոնիոյ Սուլթանին հետ Լեոնի դաշնակցութիւնը, հասանք փոքրաթիւ երկրագոյնան շատ գեղեցիկ դրամներ⁽²³⁾: Այս դրամները հազուագիւտ են, իսկ երկրագոյնան կէս-դրամները՝ շատ հազուագիւտ:

Այս երկրագոյնան արծաթներուն ա. կողմին վրայ կը տեսնուի Հեթում ձիաւոր, որ ձախ կ'ընթանայ: Աջ ձեռքով բռնած է լախտ մը, որ ուսէն վար կ'երկարի: Այս տիպը կը յիշեցնէ Իկոնիոյ Սուլթանին դրամները: Դրամին բ. կողմը արարերէն է և կը կրէ Սուլթան Քայքայատի կամ Քայքասորի անունը, նոյն

ասան յիշելով թէ դրամները կոխուած են Սոոյ մէջ:

Ա. կողմին գրութիւնն է, տարբերութիւններով.

ՀեթոմիՄ ԹԱԿԱԻՈՐ ՀԱՅՈՑ,

Հաւաքածոն կը պարունակէ երկու դրամներ Քայքայատէն, չորս հատ Քայքասորովէն և կէս-դրամ մը Քայքասորովէն:

Հեթում-Քայքայատ, Hetoum I-Kaikobad, Bed. No. *776, 776v.

Հեթում-Քայքասորով, Hetoum I-Kaikhosrew, Bed. No. 807, 806v, 806v, *820.

Կէս-դրամներ, Half-trams, *841, *1286:

Հեթում հասանք մեծ քանակութեամբ գեղեցիկ արծաթ դրամներ, չորս կարելի է բաժնել քանի մը մասերու: Այնպէս կ'երևի թէ նորէն գեղեցիկ դրամները կոխուած են սկզբնական շրջանին և ցած արուեստով դրամները՝ վերջի տարիներուն⁽²⁴⁾:

Այս արծաթներուն բաւարին վրայ կը տեսնուի ա. կողմը թագաւորն ու թագուհին կանգնած դէմ դիմաց, արքայական զգեստով և երկուքը նոյն խաչը բռնած:

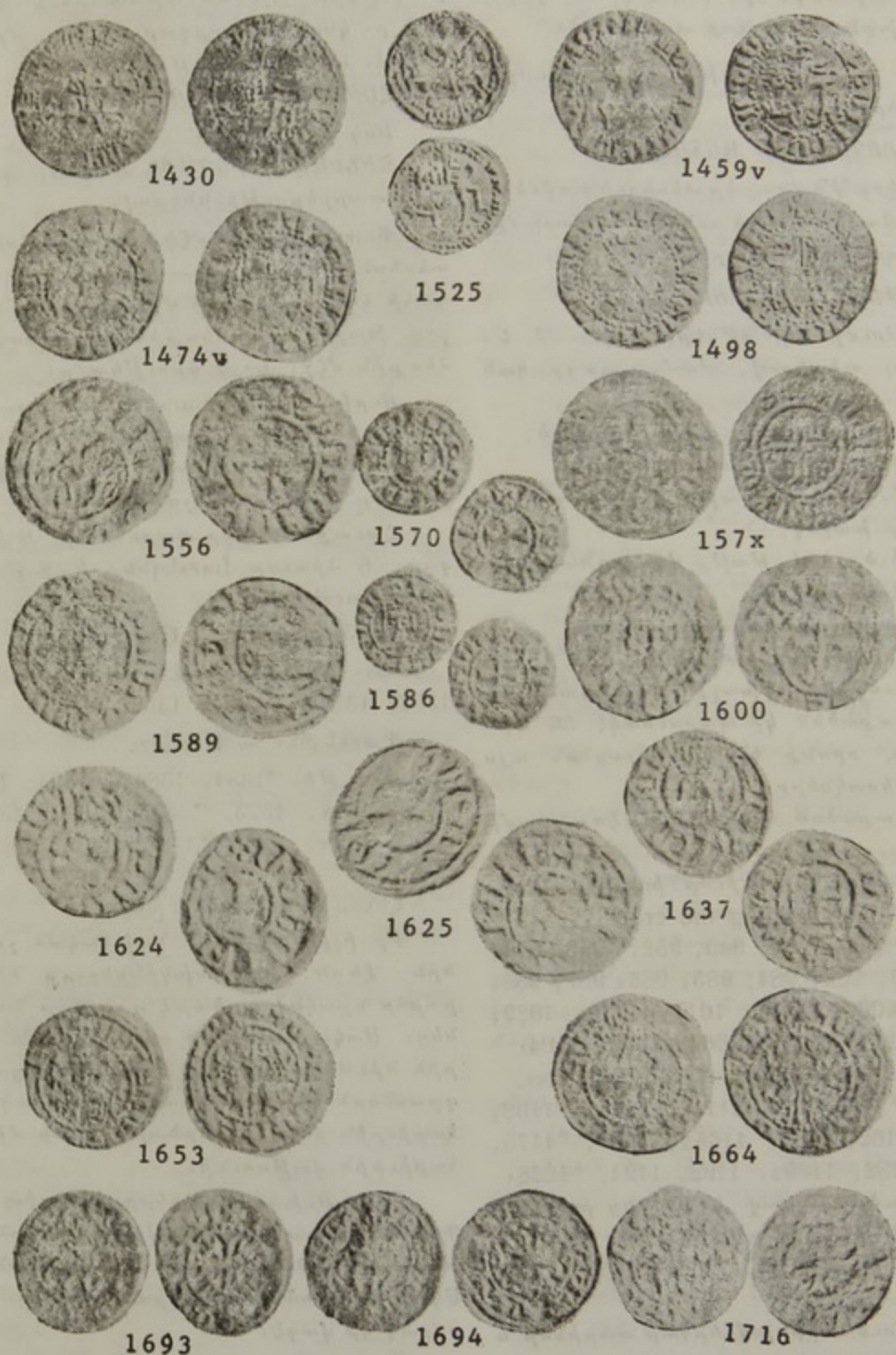
(23) P. Z. Bedoukian, «A Hoard of Bilingual Trams of Hetoum I of Cilician Armenia.» The American Numismatic Society Museum Notes 23, (1978), pp. 149-160. Pls. 32-35.

(24) P. Z. Bedoukian, «Two Hoards of Hetoum-Zabel Trams.» The American Numismatic Society Museum Notes VIII (1958), pp. 145-180. Pl. XXXIX.

քաղուած լինել ու մուտք գործել «Հաւաքումն Պատմութեան» մէջ:

Այս հիմքով կարելի է ասել, որ կորած յիշատակ երկերից բաւարար չափով փաստագրական նիւթ աւագրական ուղղակի և վերաշարագրուած հաստատուններ պահպանուել ու փրկուել են կորստից: Տարակոյս չկայ, որ միւս մեզ հասած եր-

կերի ազրիւրագիտական մանրադնին քննութիւնը նոյնպէս կը բերի յաւելուել լրացումներ, որոնց նշանակութիւնը ևս բացայայտ է երկուստեք, թէ՛ քննուող երկի, թէ՛ մեզ առ այսօր չհասած երկերի ազրիւրագիտական, բնագրագիտական և պատմագիտական վիճակի ու արժէքի բացայայտման համար:

Կարելու Գնոյցներ՝ Զարեհ Պսուկեանի Եկարագրած հաւաքածոյէն:

Թագաւորին պատկերին ներկայութիւնը
յայտարարութիւն մըն է որ ան արքայ-
ական սերունդէ էր, իսկ Հեթում՝ կողա-
կից իշխան, Թագաւոր պատկուած:

Ա. կողմին գրութիւնն է, տարբե-
րանքներով.

ԿԱՐՈՂՈՒԹԲՆ. ԱՍՏՈՒԾՈՅ:

Բ. կողմին վրայ կը տեսնուի առիւծ մը
աջ դարձած, կոնակն ունենալով խաչ մը:
Գրութիւնը՝ տարբերանքներով.

ՀԵԹՈՒՄ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՅ:

Հեթումի արծաթները կոխուած են
հետեւեալ տիպերով, ժամանակագրական
կարգով.

Առիւծը աստղաւոր խաչը բռնած,

Առիւծը կէտով խաչը բռնած,

Առիւծը ձախ թաթը վեր բռնած և
կէտաւոր խաչով,

Առիւծը ձախ թաթը վեր բռնած, ա-
ռանց կէտի խաչով,

Նոյնը բայց առիւծը աստղով,

Նոյնը առանց խաչի,

Առիւծը առանց խաչի և առանց աստղի:

Հաւաքածոն կը պարունակէ 56 ար-
ծաթներ, որոնք կը ներկայացնեն այս
թուր տեսակները:

Հաւաքածոն ունի նաև կէս-գրամի
օրինակը:

Դրամներ — առիւծը խաչը բռնած,
Trams — lion holding the cross.

Պա. թիւ 916v, 945, 952, *958, 971,
975, 977, 983, 984, 985, 986, 987, 988,
993, *1006, 1006a, 1017, 1029, 1029,
1049, 1060, 1060v, 1064, 1090, 1104:

Առիւծը աստղով — Lion with star.

Պա. թիւ 1111, 1111v, *1112, 1138,
1150, 1162, 1163, 1165v, 1169, *1175,
1178, 1182, 1185a, 1192, 1194, *1228:

Առիւծը աստղով և առանց խաչի —
Lion with star and without cross.

Պա. թիւ *1245, 1262, 1265, *1268,
1271:

Հեթում տիրելով երկար տարիներ և
համեմատաբար խաղաղ շրջաններուն, կո-
խեց նաև զանազան տեսակ պղինձներ:
Մեծ թանգ պղինձներէն զատ ան հասա-
նեց նաև ֆարսկ կոչուած աւելի փոքր
պղինձներ:

Թանգերը Լեոնի պղինձներուն չափ
են և ա. կողմին վրայ ունին գահակալ
Թագաւորը, Լեոնի դրամներուն նման,
իսկ Բ. կողմին՝ զարդարուն խաչ մը:

Ա. կողմին գրութիւնն է.

ՀԵԹՈՒՄ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՅ,

Իսկ Բ. կողմինը՝

ՇԻՆԵԱԼ Ի ՔԱՂԱՔՆ Ի ՍԻՍ, զանա-
զան տարբերութիւններով:

Քարսկաններուն մէկ տեսակին վրայ կը
տեսնուի նոյն տիպը — Թագաւորը նստած
գահի կամ աթոռակի մը վրայ, ունենա-
լով խաչը ձախ ձեռքին և լախտը աջ
ձեռքին մէջ: Նոյն գրութիւններ:

Ուրիշ տեսակ ֆարսկի մը վրայ կը
տեսնուի ձիաւոր Թագաւորը, երկլիզու-
եան դրամներու նման, իսկ Բ. կողմը
խաչ մը՝ զանազան նշաններով:

Հաւաքածոն կը պարունակէ 8 թան-
գեր, 6 ձիաւոր ֆարսկներ և 8 թանգի
նման ֆարսկներ:

Պլինն քանդեք — Copper tanks.

Պա. թիւ 1295, 1296, 1296v, 1296v,
1302, 1354v, *1354, 1356:

Քարսկներ — Kardez.

Պա. թիւ *1384, 1384v, 1391, 1367,
137x, 137x, 1373, *1393, 1394, 1394v,
1396, 139x, 1399, *1408, 1417, 1420:

Լեոն Բ. ի դրամները

Իր իշխանութեան նախնական շրջա-
նին, Լեոն, իր նախկիններուն նման,
բարձր որակով արծաթէ դրամներ հատա-
նեց: Սակայն վերջին տարիներուն երկ-
րին նիւթական զիջակը վատթարացաւ և
դրամներն ալ փոխանակ պարունակելու
հարիւրին իննսուն արծաթ, իջան մինչև
հարիւրին վաթսունի:

Լեոն Բ. ի արծաթները միատիպ են:
Դրամներուն ա. կողմին վրայ կը տեսնուի
Թագաւորը՝ ձիաւոր, որ աջ կ'ընթանայ:
Սկիզբի դրամներուն վրայ ձին քառա-
ամբակ կը վազէ:

Ա. կողմին գրութիւնն է՝ տարբե-
րանքներով.

ԼԵՒՈՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ,
կամ ԼԵՒՈՆ ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՅ:

Հետաքրքրական է որ մաքուր ար-

ծաթէ դրամները կը կրեն առաջին գրու-
թիւնը:

Դրամներու ք. կողմին վրայ կը տես-
նուի առիւծը խաչով: Բարձրորակ ար-
ծաթներուն վրայ առիւծը ձախ դարձած է
և աջ թաթը վեր բռնած: Միւս դրամնե-
րուն վրայ առիւծը աջ դարձած է և եր-
բեմն խաչը բռնած:

Բ. կողմին գրութիւնն է.

ՇԻՆԵԱԼԻ Ի ՔԱՂԱՔՆ Ի ՍԻՍ, տարբե-
րութիւններով:

Լեոն հատանեց նաև կէս-դրամներ,
Ասոնք հաղուագիւտ են, իսկ ամբողջական
գրութեամբ կէս-դրամները՝ շատ հաղուա-
գիւտ:

Հաւաքածոն կը պարունակէ 15 դրամ-
ներ առիւծը ձախ դարձած, հինգ հատ
առիւծը աջ դարձած և մէկ հատ կէս դրամ:

Դրամներ, Պտ. թիւ — Trams, Be-
doukian No.

*1430, 1430v, 1430v, 1434, 1435v,
1439, 1440, 1444v, 1445, 1446, *1459,
1460, 1471, *1474, *1498, 1500, 1515a,
1516, 1518.

Կէս-դրամ, Պտ. թիւ — Half tram-
*1525:

Լեոն հատանեց նաև պզտիկ փաթեկ-
ներ, որոնց մէկ կողմը կը տեսնուի խաչ
մը և միւս կողմը ձախ քալող առիւծ մը:
Լեոնի անունը կը տեսնուի մէկ կամ միւս
կողմին վրայ, և երբեմն երկու կողմին
վրայ:

Գրութիւնն է, ա. կողմին և ք. կող-
մին վրայ.

ԼԵԻՈՆ ԹԱԳԱԻՈՐ ՀԱՅՈՑ,

ՇԻՆԵԱԼԻ Ի ՔԱՂԱՔՆ Ի ՍԻՍ:

Հետաքրքրական է որ երբեմն Լեոնի
պղինձներուն ք. կողմին վրայ կը գոր-
ծածուի ՀԱՏԵԱԼ քառը ՇԻՆԵԱԼի տեղ:

Հաւաքածոն կը պարունակէ 7 հատ
փաթեկներ:

Պլինձ փաթեկ, Պտ. թիւ — Copper
Kardez.

1440, *1556, 1563, 1572, 1573, 156x,
156x, *157x.

ՀԵԹՈՒԹ Բ. — Հեթում Լեոնի անդրա-
նիկ որդին էր և շատ կրօնասէր ըլլալով
թագաւոր չօժուեցաւ և ոչ ալ արծաթ
դրամներ հատանեց: Ան գոհացաւ փոք-
րաթիւ Պիլոններով և պղինձ դրամներով:

Պիլոնները հաղուագիւտ են և հետա-
քրքրական: Անոնց ա. կողմին վրայ կը
տեսնուի թագաւորին կիսանդրին, իսկ
ք. կողմին վրայ խաչ մը:

Ա. կողմին գրութիւնն է.

ՀԵԹՈՒԹ ԹԱԳԱԻՈՐ,

ԻՍԿ Բ. ԿՈՂԴԻՆԸ՝

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ:

Պիլոններու ծաւալին փոքրութեան
համար գրութիւնները կրճատուած են
ընդհանրապէս:

Իսկ պղինձ փաթեկները երկու տեսակ
են: Առաջինն ա. կողմին վրայ կը տես-
նուի թագաւորին գլուխը՝ հետեւալ գրու-
թեամբ.

ՀԵԹՈՒԹ ԹԱԳԱԻՈՐ ՀԱՅՈՑ,

ԻՍԿ Բ. ԿՈՂԴԻՆ ՎՐԱՅ խաչ մը՝ գրու-
թեամբ՝

ՇԻՆԵԱԼԻ Ի ՔԱՂԱՔՆ Ի ՍԻՍ, տարբե-
րանքներով:

Երկրորդ պղինձներուն վրայ թագա-
ւորը նստած է ծալապատիկ, արեւիկան
ոճով, և ա. կողմի և ք. կողմի նոյն
գրութեամբ: Այս պատկերաւորութիւնը
կը ցոլացնէ Հայ-Թաթարական բարեկա-
մական յարաբերութիւնները:

Հաւաքածոն կը պարունակէ երեք պի-
լոններ և 13 երկու տեսակի պղինձներ:

Հեթում Բ. 1289-1301 — Hetoum II

Պիլոն Պտ. թիւ — Billons Bedoukian
No. *157c, 157x, *1586.

Պղինձ Պտ. թիւ — Coppers Bedoukian
No. *1589, 1611, *1600, 1617, 161x,
161x, 1620v, 1620, 1623, *1624, *1637,
*1625, 1649v, 164x, 1642: